

חינוך לספורט (Sport Education) - מתכונת אחרת לשיעורי החינוך הגופני

השתתפות בתחרויות ספורט במסגרת בית-הספר היא בדרך כלל נחלתם של מעטים בלבד. מנגד, חוקרים רבים מדגישים היום את הבנת האסטרטגיה והטקטיקה של מישחקי הספורט כיעד מרכזי בתכניות הלימודים בחינוך גופני. לכך יש להוסיף את פיתוח רוח התחרות: ההזדהות עם הקבוצה, האחריות, השאיפה לניצחון, הריגוש והטקסיות המלווים תחרויות ספורט בבית-הספר והחסרים בתכניות הקיימות.

ניסיון מעניין של יישום מודל החינוך לספורט על-פי מטרות ועקרונות אלה נעשה בבית-ספר "גבעת גונן" בירושלים. על הצלחת המודל ותרומתו להקניית "תרבות ספורט" - במאמר זה.

מאמר זה מציג את מודל החינוך לספורט (סידנטופ, מנד וטגארט, 1986; סידנטופ, 1994), כפי שבא לידי ביטוי בתכנית לימודים לחינוך גופני בבית-ספר יסודי. ראשית יתואר המודל על מטרותיו ועקרונותיו הבסיסיים. לאחר מכן יוצג אופן יישומו בתכנית החינוך הגופני בבית-ספר היסודי "גבעת גונן" בירושלים. יתוארו בקצרה שתי "עונות" ספורט (מרוצי שדה וכדורסל) כדי להמחיש את אופן היישום של המודל. לסיום יובאו הערכות ומסקנות ראשוניות בתום השנה הראשונה להפעלת המודל כחלק מתכנית הלימודים בבית-הספר.

מודל החינוך לספורט רציונל

מודל החינוך לספורט רואה בפעילויות הספורט האישיות והקבוצתיות חלק מתרבות כוללת שניתן לכנותה "תרבות הספורט". בתכניות רבות של הינוך גופני נלמדות מיומנויות הספורט בנפרד מלימוד הרוקים והנהלים שבהם מתרחשת הפעילות הספורטיבית. התלמידים מתנסים אך מעט באסטרטגיה ובטקטיקה וממעיטים לחוש את הטקסיות. הריגוש וההמשכיות המאפיינים את הספורט. הזדהות עם קבוצה, התפתחות עצמית של התלמיד בתוך הקבוצה ומעורבות ואחריות בספורט - כל אלה חסרים ברוב תכניות החינוך הגופני. נושאי הלימוד נלמדים במשך תקופות קצרות, ללא תחושה של עונות מישחק. האופי "הפסטיבל" של הספורט קיים בצורה מזערית בשיעורי החינוך הגופני, אך מהווה חלק אינטגרלי במודל החינוך לספורט. מודל החינוך לספורט עונה על המשמעויות

המרכזי של תכניות החינוך הגופני, אך הנבדלות זו מזו בדרך ההוראה. ישנן גישות שלפיהן מגיעים להוראת השלם (למשל, מישחק ספורט) דרך הקנייתם של חלקיו (מיומנויות שונות) עד לרמת שליטה גבוהה וביצוע חיבר ביניהם. לפי גישות אלה יוצגו מיומנויות שונות (למשל, מסירת חזה בכדורסל) במנותק מן ההקשר שלהן, כדי שאפשר יהיה להגיע לרמת ביצוע גבוהה. לאחר מכן תוצג המיומנות בהדרגה בהקשר שבו היא מופיעה כמישחק (למשל, העברת כדור מישחקן לשחקן תוך התגברות על שחקני הגנה). לעומת זאת, לפי גישות אחרות מתחילים את יחידת ההוראה בהצגת השלם, מתוך הנחה בסיסית כי יש ללמד את המיומנויות השונות בתוך ההקשר הכולל שאליו הן שייכות. לפי גישות אלה, ללא הבנת האסטרטגיה של המישחק אין ערך להוראה ייחודית של מרכיבי השונים.

בעשור האחרון הולכת ומתגברת הדרישה בקרב חוקרי הוראת החינוך הגופני להדגיש את מרכיבי האסטרטגיה והטקטיקה כחלק עיקרי מהוראת מקצועות הספורט. מתפתחות גישות שונות המציעות את ההקשר הכולל של הביצוע הספורטיבי (למשל, תחרות בהתעמלות ספורטיבית) ואת הבנת האסטרטגיה של מישחקי הספורט כיעד המרכזי של תכנית הלימודים. באופן כללי ניתן לכתוב תחום פיתוח וחקירה זה בשם "הבנת המישחק" (אלמונד, 1986; בנקר ותרפ, 1982; מיציל, 1996; מיציל, גריפין ואוסלין, 1994; רובנו ובנדהאור, 1994). מודל החינוך לספורט מהווה חלק מתפיסה כוללת זו.

מבוא

עולם הספורט טומן בחובו עקרונות וערכים רבים ומגוונים, הקשורים לתרבות שבה אנו חיים. לאחרונה הולך וגובר הפער בין עולם הספורט התחרותי לבין הפעילות הספורטיבית שהיא נחלת הכול בבית-הספר ובחיי היום-יום. הספורט התחרותי הפך למקצועני זה מכבר. כדי לקחת בו חלק על הספורטאי להקדיש את מרב זמנו לנושא הייחודי שבו הוא מתמחה. במציאות הקיימת היום בבתי-הספר רק מעט מהערכים החינוכיים של הספורט באים לידי ביטוי. המסגרת התחרותית מצטמצמת למספר קטן של תלמידים בכל בית-ספר, ושאר התלמידים אינם זוכים להכיר את הספורט אלא דרך דפי העיתונות. ייתכן שאנו מחמיצים את ההזדמנות לחנך את הדור הצעיר להבנת תרבות הספורט באופן פעיל ובאופן סביל.

מציאות זו מציבה אתגר משמעותי לכל העושים במלאכת ההוראה של החינוך הגופני בבתי-הספר. ברור כי אין ביכולתנו של בית-הספר להכשיר ספורטאים תחרותיים, וכי תפקידו הוא בחינוך "לפעילות גופנית במעגל החיים". יש הגורסים כי תפקידה של תכנית החינוך הגופני בבית-הספר מתמקד בהקניית מיומנויות תנועה בסיסיות ובהבנת עקרונות התנועה. גישה זו מפהיתה בערכם של מישחקי הספורט והתחרויות כיעד בפני עצמו, ומציבה את היכולת התנועתית של התלמיד במרכז (לדיון מפורט בגישות להוראת החינוך הגופני - ראה אלדר, 1997). גישות אחרות מדגישות את הוראת המישהקים ומיומנויות הספורט כיעד

בצורה גרפית, וזאת כדי להגביר את החוויה הלימודית ואת המוטיבציה להשתתף ולשפר הישגים.

- **חגיגות.** לכל קבוצה שם, סמל, המנון ותלבושת. ישנה הקפדה רבה על הדגשת האופי החגיגי והטקסי הנלווה לפעילויות הספורט השונות.

החינוך לספורט מציג תחרותיות מתפתחת לכל התלמידים מבלי להתייחס ליכולתם הטכנית או הגופנית. התחרותיות מותאמת לרמתם של התלמידים. הם לומדים ליטול חלק בפעילויות השונות בצורה רצינית והוגנת ולכבד את היריבים. כאשר אירוע ספורטיבי מסתיים, זהו למעשה סופה של התחרות. מסיקים מסקנות לגבי הפעילות הבאה, אך לא גוררים מעורבות רגשית או ויכוחים לגבי אירוע שהסתיים.

חינוך לספורט בבית-הספר היסודי "גבעת גונן" תכנון שנתי (עונות פעילות)

תכנית הלימודים בחינוך גופני לכיתות ו' שונתה והותאמה לעקרונות החינוך לספורט. שנת הלימודים חולקה לעונות פעילות. כל עונה נמשכה כ־4 ארבעה לשמונה שבועות. ענפי הספורט חולקו לפי אופיים לענפים בעלי אופי שיתופי ובעלי אופי אישי, וזאת כדי להגיע להתאמה קרבת של הפעילות לצורכי התלמידים. נבחרו מקצועות שנלמדו בשנים קודמות ברמה בסיסית כדי שאפשר יהיה להתבסס על ידע קיים של התלמידים ושל המורות. הובאה בחשבון מחויבות בית-הספר להשתתף בתחרויות הספורט המאורגנות על-ידי הפיקוח על החינוך הגופני. גורמים נוספים שהשפיעו על עיצוב התכנית היו קשורים לתנאי בית-הספר (מיתקנים וציוד). תכנון שנת הלימודים לפי "עונות הספורט" מוצג בטבלה 1 (בעמוד הבא).

חלוקה לקבוצות ולתפקידים

התלמידים של כל ארבע כיתות ו' חולקו לקבוצות מישחק. הילדים בחרו בכל כיתה "ועדה ממינת". חברי הוועדה נבחרו לאחר דיון מיוחד שנערך בכיתה כדי להתאים את בעלי התפקידים. הילדים בוועדה הממינת חילקו את הכיתה לקבוצות מישחק, וכל קבוצה הורכבה ממספר שווה של בנים ובנות. הוועדה וידאה שהספורטאים הטובים ו"המנהיגים הטבעיים" יפוזרו בין כל הקבוצות באופן

בתכנית החינוך הגופני את היעדים הבאים (חלקם או כולם):

- לפתח אצל הלומד מיומנויות וכושר גופני ייחודי לסוגי ספורט מסוימים
- להביא את הלומד למצב שבו יהיה מסוגל להעריך ולהפיק אסטרטגיות שונות במישחק או בתחרות ספורט אחרת
- לאפשר ללומד להשתתף בתחרות ספורט המתאימה לדרגת התפתחותו
- לאפשר ללומד להשתתף בתהליכי התכנון וההפקה של התנסויותיו הספורטיביות
- לפתח מנהיגות אחרת בקרב התלמידים
- להתנסות בפעולה יעילה עם קבוצה להשגת מטרות משותפות
- לטפח בלומד מסוגלות להעריך את הטקסיות והכנסים הנותנים לענפי הספורט את המשמעות המיוחדת להם
- לפתח בלומדים את היכולת לבצע החלטות נבונות ומנומקות בנושאי ספורט שונים
- לקדם אצל הלומדים ידע יישומי בנושאי שיפוט, ניהול מזכירות ואימון
- להביא את הלומד למצב שבו יהיה מסוגל להחליט באופן חופשי על מעורבותו בספורט מחוץ למסגרת בית-הספר.

שילוב מאפייני תחרות בתוך מודל החינוך לספורט

מודל החינוך לספורט מיישם את כל מאפייני הספורט שלו, והם:

- עונות. שנת הלימודים מחולקת לעונות פעילות.
- הזדהות עם קבוצה. התלמיד משתתף בקבוצה אחת לאורך זמן - עובדה שיוצרת אצלו הזדהות, מאפשרת מצבים שבהם נדרשת ממנו אחריות ובעקבות זאת - צמיחה אישית של התלמיד.
- תחרויות רשמיות. מועדי התחרויות נקבעים בתחילת העונה, עובדה המאפשרת ליחיד ולקבוצה להציב מטרות.
- אירוע שיא. אירוע כזה מתקיים בסוף כל עונה. לדוגמה - תחרות אתלטיקה, מישחק נמר, אליפות התעמלות. האירוע יהיה בעל אופי פסטיבלי ויכלול את כל המשתתפים.
- מעקב אחר הישגים. הישגי תלמיד/קבוצה נרשמים בטבלה או מוצגים

השונות של המונח תחרות. במאמרו "בשבח התחרות" ניתח סידנטופ (1981) את הפירוש המילוני של תחרות ותיאר כיצד ניתן ליישמו בהוראת החינוך הגופני. לתחרות שלושה מובנים: 1. להתכנס יחדיו - מאפייני הפסטיבל 2. לשאוף באופן הכרתי ומכוון לקראת השגת מטרה מסוימת - תחרות עצמית והתמתות 3. לשאוף לעליונות על מתחרים נוספים - ניצחון בכל מחיר.

במאמרו זה מבחין סידנטופ בין הפירוש לתחרות שנותנים מאמנים המועסקים במערכת החינוך (מובן מס' 1) לבין זה שנותנים תלמידים, הורים ואנשי חינוך גופני (2-3). הגורם המרכזי להנעת הספורטאים הצעירים נעוץ בהשתייכות (1) ובשאיפה למצוינות (2). תחרות עשויה לבוא לידי ביטוי בצורות שונות - תלמיד מול תלמיד, תלמיד מול הסביבה, קבוצה מול קבוצה, תלמיד מול אמות מידה. יש לעשות הכול כדי שמשמעותיות הניצחון וההפסד יישמרו בגבולות התחרות עצמה ויאבדו ערך מחוצה לה. לתחרות מעין זו יש צביון וערך תרבותיים, והיא נעוצה במאפייני המישחק הטבעיים באופי האדם ובמבנה החברה. סידנטופ מותח ביקורת חריפה על המבנה של שיעורי החינוך הגופני בבתי-הספר בארצות-הברית. דגש רב מדי ניתן לניצחון בכל מחיר. יש ניסיון להפיק את המרב מתלמידים בודדים ובפרק זמן קצר ביותר. התוצאה היא סילוף של ערך התחרות אצל רוב התלמידים, פגיעות ספורט רבות והחמצה של חינוך לספורט לכל החיים.

מטרות המודל

מודל החינוך לספורט בא לסייע לתלמידים להתפתח כספורטאים מיומנים, מבינים ונלהבים: א) "ספורטאי מיומן" שולט במיומנויות המישחק ברמה המאפשרת השתתפות מספקת; הוא מבין אסטרטגיות מישחק, מסוגל ליישמן בהתאם למידת המורכבות של המישחק ומכיר היטב את תפקידי השחקנים האחרים. ב) "ספורטאי מבין" מכיר היטב את חוקי המישחק, את הטקסטים והמסורות הנלווים אליו ומעריך אותם כהלכה. ג) "ספורטאי נלהב" יתרום ככל יכולתו לקידום קבוצת ההשתייכות שלו בהיותו מעורב ופעיל.

יעדי המודל

כדי להשיג את מטרות המודל ניתן ליישם

לחזור לקבוצתם מיד בסיום תקופת האימון.

הפוגה זו מדגישה את הריגוש ואת עליית המתח לקראת עונה חדשה. זהו אחד המאפיינים ההופכים את הספורט והתחרות לאירועים כה מרתקים.

מודל החינוך לספורט רואה בתכנית הלימודים דרך להקניית "תרבות ספורט". תרבות זו כוללת יכולת מעשית להשתתף בפעילות ברמות שונות ובתפקידים שונים, הבנת המסגרת הכוללת (הקשר) שבה מתרחשת הפעילות הספורטיבית והיכולת להיות "צופה מיומן" המבין את מרכיבי התחרות השונים ומסוגל לנתח אותם, להסבירם, וליהנות מעצם הצפייה. סיכום ראשוני של התכנית המוצגת במאמר זה מעיד על השגת רוב יעדי המודל, ובעיקר על רמה גבוהה של מעורבות ומוטיבציה של התלמידים והמורות. אנו ממליצים בחום רב ליישם מודל זה בתכניות החינוך הגופני בישראל ולהמשיך ולבחון את יישומן היעיל ואת המשתנים הקשורים ביעילות התכנית.

מקורות

אלדר, 1997. הוראה יעילה בחינוך הגופני. תמוז עיצובים, נתניה.

Almond, L. (1986) Research-based teaching in games. In Evans, J. (Ed.). *Physical education, sport and schooling studies in the sociology of physical education*. Lewes, East Sussex: Falmer Press. 155-165.

Bunker, D. & Thorpe, R. (1986). The curriculum model. In Thorpe, R., Bunker, D., and Almond, L. (Eds.). *Rethinking games teaching*. Loughborough, Leics.: University of Loughborough, Department of Physical Education and Sport Science.

Mitchell, S. (1996). Improving invasion game performance. *JOPERD*, 67(2).

Mitchell, S., Griffin, L. & Oslin, J. (1994). Tactical awareness as a developmentally appropriate focus for the teaching of games in elementary and secondary physical education. *Physical Educator*, 51(1).

Rovengo, I. & Bandhauer, D. (1994). Child-designed games - Experience change teachers conceptions. *JOPERD*, 65(6).

Siedentop, D. (1981). The Ohio State supervision research program: Summary report. *Journal of Teaching in Physical Education*, Spring, 30-38.

Siedentop, D., Mand, C. and Taggart, A. (1986). *Physical education: Teaching and curriculum strategies for grades 5-7*. Mountain View, CA: Mayfield.

Siedentop, D. (Ed.). (1994). *Sport Education: Quality PE Through Positive Sport Experiences*. Human Kinetics, IL, USA.

טבלה 3: כדורסל: תכנית אימונים ותחרויות

תקופת אימונים	פעילות	תאריך
(1) 14.11.96	חזרה על מיומנויות כדור, מסירה והתמצאות במרחב	
(2) 19.11.96	מישחקי מסירות בהתקפה	
(3) 21.11.96	שמירה אישית, פתיחת קו מסירה והפעלת שיקול דעת	
(4) 26.11.96	המשך השיעור הקודם	
(5) 28.11.96	מישחקים	
(6) 3.12.96	אימון עצמאי של הקבוצה	

תקופת תחרויות

תחרות בתחנות במיומנויות הכדורסל	תאריך
5.12.96 (7)	
הכנה למישחקי הטורניר: שיפוט, רישום, חוקה	17.12.96 (8)
שופטת קבוצה 1: משחקות בו-זמנית: 1. קב' 2א-קב' 3א' קב' 2ב-קב' 3ב'	19.12.96 (9)
2. קב' 2א-קב' 3ב' קב' 2ב-קב' 3א'	
שופטת קבוצה 2: משחקות בו-זמנית: 1. קב' 1א-קב' 3א' קב' 1א-קב' 3ב'	24.12.96 (10)
2. קב' 1א-קב' 3ב' קב' 1ב-קב' 3א'	
שופטת קבוצה 3: משחקות בו-זמנית: 1. קב' 1א-קב' 2א' קב' 1ב-קב' 2ב'	26.12.96 (11)
2. קב' 1ב-קב' 2ב' קב' 1א-קב' 2ב'	
יום מרוכז של מישחקים בין קבוצות מכיתות שונות	31.12.96 (12)

טופס שיפוט התנהגות

שם הקבוצה: _____
תאריך: _____

תחומי הערכה	ניקוד מ-1 עד 10
1. הופעה בתלבושת ספורט	
2. עמידה בלוח זמנים	
3. התנהגות ויחס ספורטיבי לפני התחרות, במהלכה ובסיומה	
4. השתתפות כל הקבוצה בפעילות	
5. עזרה הדדית ושיתוף פעולה בקבוצה	

מחשיבה ומשיקול דעת מספקת לתלמידים הזדמנויות רבות להתנסויות מוצלחות ומכשירה אותם לתפקוד יעיל במציאות המורכבת של חיי היום-יום.

היחסים החברתיים בין הילדים הלכו והשתפרו. היכרות וההתחשבות ביכולת של עמיתים - כבחירת תפקידים, באימון העצמאי לקראת המישחקים ובהתארגנות לקראת אירוע השיא, הביאה לסובלנות הדדית ולעשייה משותפת. התהליך של בחירת בעלי התפקידים אפשר לתלמידים לקבל החלטות חשובות תוך זיון והתייעצות. המפגש עם תלמידים מכיתות אחרות באירוע השיא היה חשוב מאוד לתלמידים, משום שהוא אפשר להם לבחון את עצמם מול תלמידים אחרים המופרים פחות.

חלוקת עונת המישחקים לעונת אימון ולעונת תחרויות נראית תורמת לתכנית. בתקופת האימונים קיימת הפסקה בפעילות הקבוצתית, המאפשרת לתלמידים הפוגה מסוימת מן הריגוש הנלווה לתחרויות, מפגש עם תלמידים אחרים בכיתה ושמחה

עצמי). הכנסת הניקוד הקבוצתי העלתה את המוטיבציה לפעילות. לדוגמה, בעונת מרוצי השדה, אף-על-פי שלא היתה חובת ריצה למרחק 1200 מ' השתדלו רוב התלמידים לרוץ את המרחק הארוך יותר.

מבנה המודל מכיל בתוכו מרכיבים חברתיים רבי-חשיבות. מגוון התפקידים השונים בתוך הקבוצות ובין הקבוצות מדגיש את האחזיות האישית של כל תלמיד. למעשה, כל תלמיד לקח חלק חשוב בהוצאת התחרות לפועל, מכיוון שניתנה אפשרות לביטוי במגוון רב של כישורים.

במסגרת התכנית יש להקדיש זמן להסברים ולהתנסות בשיפוט, כרישום ובאימון. הלמידה בשיעורים אלה חשובה ביותר להצלחת השיעורים לאחר מכן. הצלחת התכנית תלויה בתכנון מדויק של כל פעילות מחוץ, וביכולת להגמיש את התכנית בהתאם למציאות בשטח מאידך. עצם התהליך של קבלת החלטות לגבי שיבוץ תפקידים וקבוצות והתאמה של החלטות אלה למתרחש מדגיש את גמישותה של התכנית. גמישות הנובעת